

Asia: VN/25525/2023

Luonnos valtioneuvoston periaatepäätökseksi kansallisesta ohjelmasta demokratian ja osallistumisen edistämiseksi (demokratiaohjelma)

Lausunnonantajan lausunto

Saate lausunnolle ja/tai koko periaatepäätösluonnosta koskevat yleiset huomiot

Esitettävän demokratiaohjelman erityisenä tavoitteena on äänestysaktiivisuuden edistäminen sekä lasten ja nuorten osallisuuden vahvistaminen. Lausuntokierroksella olevan luonnoksen mukaan periaatepäätöksen linjaukset keskittyvät ensisijaisesti kansanvaltaa, yhteiskunnallista osallistumista ja demokraattista päätöksentekoa tukeviin politiikkatoimiin. Tausta-aineiston mukaan valmistelun aikana on pyritty huomioimaan eri ministeriöissä valmisteilla olevat hallitusohjelman linjaukset.

Valmistelussa ja demokratiaohjelmassa ei ole läheskään riittävästi otettu huomioon vammaisten ihmisten näkökulmaa ja vammaiset ihmiset on mainittu vain satunnaisesti. Vastaava ilmiö on ollut nähtävissä myös esimerkiksi Suomen hallituksen julkaisemassa rasismin ehkäisemisen ja yhdenvertaisuuden edistämisen toimenpideohjelmassa. Näkövammaisten liitto edellyttää, että vammaisuus ja vammaiset ihmiset nostetaan esiin huomattavasti paremmin.

Näkövammaisten liitto muistuttaa YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevasta yleissopimuksesta. Sopimus on voimassa lakina. YK:n vammaissopimuksen läpileikkaavia periaatteita ovat osallisuus ja valtavirtaistaminen. Sopimuksen mukaan vammaiset ihmiset on osallistettava täysimääräisesti heitä koskevien asioiden valmisteluun ja päätöksentekoon. Lisäksi läpileikkaavia periaatteita ovat muun muassa tietoisuuden lisääminen (8 artikla) sekä esteettömyys ja saavutettavuus (9 artikla).

YK:n vammaissopimuksen artikla 29 käsittelee osallistumista poliittiseen ja julkiseen elämään. Artikla on merkittävä demokratian toteutumisen näkökulmasta.

Artiklan 29 mukaan sopimuspuolet takaavat vammaisille henkilöille poliittiset oikeudet ja mahdollisuuden nauttia niitä yhdenvertaisesti muiden kanssa sekä sitoutuvat:

a) varmistamaan, että vammaiset henkilöt voivat tehokkaasti ja täysimääräisesti osallistua poliittiseen ja julkiseen elämään yhdenvertaisesti muiden kanssa suoraan tai vapaasti valittujen edustajien kautta, myös siten, että heillä on oikeus ja mahdollisuus äänestää ja tulla valituiksi, muun muassa:

i) varmistamalla, että äänestysmenettelyt, -järjestelyt ja -aineistot ovat asianmukaisia, saavutettavia sekä helpotajuisia ja -käyttöisiä;

ii) suojelemalla vammaisten henkilöiden oikeutta äänestää salaisella lippuäänestyksellä vaaleissa ja kansanäänestyksissä ilman uhkailua, asettua ehdolle vaaleissa, hoitaa tehtävänsä tehokkaasti ja suorittaa kaikkia julkisia tehtäviä kaikilla hallinnon tasoilla sekä helpottamalla tarvittaessa apuvälineteknologian ja uuden teknologian käyttöä;

iii) takaamalla vammaisten äänestäjien vapaan tahdonilmaisun ja sallimalla tätä varten tarvittaessa heidän pyynnöstään heidän valitsemansa henkilön avustaa heitä äänestyksessä;

b) edistämään aktiivisesti ympäristöä, jossa vammaiset henkilöt voivat tehokkaasti ja täysimääräisesti osallistua julkisten asioiden hoitoon ilman syrjintää ja yhdenvertaisesti muiden kanssa, sekä kannustamaan heidän osallistumistaan julkisiin asioihin, kuten:

i) osallistuminen maan julkisen ja poliittisen elämän parissa toimivien kansalaisjärjestöjen ja yhdistysten toimintaan sekä poliittisten puolueiden toimintaan ja hallintoon;

ii) vammaisia henkilöitä kansainvälisellä, kansallisella, alueellisella ja paikallisella tasolla edustavien vammaisjärjestöjen perustaminen ja niihin liittyminen.

Ei ole hyväksyttävää, että valmistettava demokraatiohjelma sivuuttaa vammaiset ihmiset, sillä vain harvassa tavoitteessa taitoimpiteessä on otettu huomioon ja mainittu vammaiset ihmiset. Näkövammaisten ihmisten osallisuus yhteiskunnassa on vammattomien ihmisten osallisuutta heikompaa.

Näkövammaisten liitto esittää, että demokraatiohjelman linjauksia täsmennetään ja konkretisoidaan. Näkökulmana tulee olla, miten demokratian toteutumista on tarkoitus edistää vammaisten ihmisten kohdalla nykyistä paremmin. Nyt tämä ei tule esiin, koska painopiste on lapsissa ja nuorissa. Vammaisten ihmisten katsottaneen kuuluvan haavoittuvassa asemassa oleviin ryhmiin, mutta Näkövammaisten liitto esittää, että toimenpiteissä puhutaan suoraan vammaisista ihmisistä. Haavoittuvassa asemassa olevia ryhmiä on monia, joten vammaiset ihmiset hukkuvat tämän yleisen termin taakse, mikä ei ole hyväksyttävää.

Näkövammaisia on yhteiskunnan eri tasojen luottamustehtävissä hyvin vähän. Näkövammaisia myös asettuu eri vaaleissa ehdolle hyvin vähän eikä osallistuminen puoluepolitiikkaan ole kovin aktiivista. Ainoa näkövammaisen kansanedustaja on ollut Eero Häkkinen, joka toimi kansanedustajana vuosina 1966–1970. Viimeinen vammaisen kansanedustaja on ollut Kalle Könkkölä, joka oli kansanedustajana vuosina 1983–1987.

Jotta näkövammaiset voivat osallistua demokraattisiin prosesseihin puolueiden kautta, on välttämätöntä edistää tasa-arvoa, yhdenvertaisuutta ja osallisuutta puolueissa. Demo Finland julkaisi helmikuussa 2022 teettämänsä selvityksen vammaisten ihmisten osallisuudesta suomalaisten eduskuntapuolueiden toiminnassa. Selvityksen mukaan kaikilla eduskuntapuolueilla on kiinnostusta edistää vammaisten ihmisten mahdollisuutta osallistua puolue toimintaan, mutta käytännössä toiminnan saavutettavuudessa ja esteettömyydessä on paljon puutteita. Tilanne vaatii korjaamista.

Osallisuus ei näkövammaisten kohdalla toteudu yhdenvertaisesti valtaväestön kanssa. Jotta osallistuminen poliittiseen elämään olisi mahdollista, se tarkoittaa muun muassa digitalisaation saavutettavuuden varmistamista sekä riittävien ja joustavien vammaispalvelujen saamista. Esimerkiksi ehdokkuus vaaleissa edellyttää liikkumista, johon ei käytännössä ole mahdollisuutta. Vaalien ja äänestämisen käytäntöjen kehittämistä pohtii parlamentaarinen työryhmä, joka on käsitellyt myös näitä kysymyksiä. On mahdollista, että työryhmän työ tulee tuomaan joitain ratkaisuja tähän osallistumisen ongelmaan.

Näkövammaisten liitto ihmettelee demokratiaohjelman lausuntopyynnön jakelua. Jakelussa on vain kolme vammaisjärjestöä. YK:n vammaissopimuksen 4 artiklan 3 kohta sisältää vahvan osallistamisvelvoitteen. Osallistamisvelvoite ei täyty sillä, että lausuntopyyntö on kaikkien nähtävillä lausuntopalvelussa.

LUKU 3.1 Edistämme äänestysaktiivisuutta

Yleiset huomiot

Ei huomioita.

Tavoitelinjaus 1: Etsimme keinoja lisätä erityisesti nuorten äänestysaktiivisuutta sekä tasoittaa väestöryhmien ja alueiden välillä havaittuja eroja äänestysaktiivisuudessa ja pysäyttää eriytymiskehitys.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- ymmärrettävä ja saavutettava vaalitiedotus ja -viestintä,
- äänestyspaikkojen saavutettavuuden ja esteettömyyden varmistaminen,
- kuntien kannustaminen kuulemaan nuoria ja huomioimaan eri ikäryhmiä äänestyspaikkojen sijoittelussa,
- yhteistyö kansalaisjärjestöjen ja muiden keskeisten sidosryhmien kanssa erityisesti ensi kertaa äänestävien nuorten aikuisten ja muita heikommassa asemassa olevien äänioikeutettujen tavoittamiseksi.

Keskeiset toimenpiteet ovat kannatettavia. Niiden toteutuminen myös näkövammaisten näkökulmasta on varmistettava, sillä pelkkä toimenpiteiden kirjaaminen ei riitä.

Toimenpide-ehdotuksen mukaan äänestyspaikkojen saavutettavuus ja esteettömyys varmistetaan ja kuntia kannustetaan muun muassa huomioimaan eri ikäryhmiä äänestyspaikkojen sijoittelussa. Näkövammaisten liiton tietojen mukaan avustajan käytössä äänestystilanteessa on yhä jonkin verran ongelmia. Suurelle osalle näkövammaisista avustajan käyttö äänestystilanteessa on välttämätöntä.

Näkövammaisten liitto huomauttaa, että äänestyspaikan esteettömyyden ja saavutettavuuden ohella on varmistettava äänestämisen esteettömyys ja saavutettavuus. Tämä on perusteltua lisätä keskeiseen toimenpiteeseen kirjaamalla se muotoon äänestämisen ja äänestyspaikkojen saavutettavuus ja esteettömyys varmistetaan. Tällä on suora vaikutus siihen, millä tavoin näkövammaiset pystyvät käyttämään äänioikeuttaan.

Nykyinen digitalisaation saavutettavuutta koskeva lainsäädäntö ei koske puolueita eikä puolueiden vaaliviestintää. Kun demokratiapolitiikassa tarkastellaan pitkän ajan tavoitteita ja toimia, Näkövammaisten liitto pitää tärkeänä saavutettavuuden varmistamista myös näissä. On suotavaa, että keskeisin osa vaaliorganisaatioiden, puolueiden sekä ehdokkaiden poliittisesta viestistä on tarjolla saavutettavassa muodossa. Tällä on oleellinen merkitys näkövammaisten ja kuulonäkövammaisten äänestysmahdollisuuksien ja yhdenvertaisuuden toteutumiseen.

Suomessa pidetään huhtikuussa 2025 kahdet vaalit; kuntavaalit ja aluevaalit. Vaalien äänestysliput on erotettu toisistaan eri väreillä. Tämä ei ole näkövammaisille saavutettava tapa. Jatkossa äänestysliput tulee kaksien yhtäaikaisten vaalien tilanteessa erottaa toisistaan esimerkiksi käyttämällä eri muotoisia äänestyslippuja. Asia tulee valmistella hyvissä ajoin ja valmistelussa tulee tehdä yhteistyötä Näkövammaisten liiton kanssa.

Kevään 2023 eduskuntavaalien aikaan Näkövammaisten liitosta kysyttiin ehdokasluetteloa pistekirjoituksella äänestyspaikalle. Kysyjänä oli erään vaalipiirin vaalilautakunta. Näkövammaisten liitto voi tuottaa ehdokasluettelot pistekirjoituksella myös vaalipiireihin ja äänestyspaikoille, mutta ensin on selvitettävä, mistä tuottamisen kustannukset katetaan. Näkövammaisten liitto ja oikeusministeriö ovat tehneet pitkään hyvää yhteistyötä vaaleihin liittyvissä asioissa. Tämän yhteistyön toivomme jatkuvan ja kehittyvän.

Tavoitelinjaus 2: Lisäämme lasten ja nuorten mahdollisuuksia saada tietoa vapaiden vaalien merkityksestä ja harjoitella äänestämistä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- yhteistyö ja vuorovaikutus valtioneuvoston, hyvinvointialueiden ja kuntien, kirjastojen, koulujen, oppilaitosten ja kolmannen sektorin toimijoiden kesken,
- lapsi- ja nuoriystävällisen, saavutettavan, ymmärrettävän ja puoluepoliittisesti neutraalin tiedon tuottaminen ja viestintä vaaleista, eri hallintotasojen tehtävistä, puolueiden arvoista ja äänestämisestä niissä kanavissa missä lapset ja nuoret viettävät aikaansa ja osana demokratiakasvatusta.

Näkövammaisten liitto muistuttaa, että esitettävien toimenpiteiden on koskettava myös näkövammaisia ja kuulonäkövammaisia lapsia ja nuoria. Yhtenä keskeisenä toimenpiteenä on tiedon tuottaminen ja viestintä. On hyvä, että tässä toimenpiteessä on mainittu myös saavutettavuus. Saavutettavuuden ohella viestinnän tulee olla monikanavaista, jotta se on tosiasiasa kaikkien lasten ja nuorten saatavilla.

LUKU 3.2 Vahvistamme lasten ja nuorten osallisuutta

Yleiset huomiot

Ei Huomioita.

Tavoitelinjalus 3: Vahvistamme kuntien ja hyvinvointialueiden nuorisovaltuustojen asemaa sekä yhteistyötä ja vuorovaikutusta muiden lapsia ja nuoria edustavien toimielinten, kuten oppilas- ja opiskelijakuntien, ja haavoittuvassa asemassa olevien lasten ja nuorten parissa työskentelevien toimijoiden kanssa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- kuntalain ja hyvinvointialuelain toimivuuden arviointi nuorisovaltuustoja koskevien säännösten osalta,
- tuki ja koulutus kuntien, hyvinvointialueiden sekä koulujen ja oppilaitosten henkilöstölle niin yleissivistävässä kuin ammatillisessa koulutuksessa.

Näkövammaisten liitto ihmettelee, mihin toimenpide-ehdotuksessa ovat unohtuneet vammaiset lapset ja nuoret. On huomattava, että YK:n lasten oikeuksien sopimuksen ohella merkittävä kansainvälinen ihmisoikeussopimus on YK:n vammaissopimus, jonka artikla 7 käsittelee vammaisia lapsia.

Näkövammaisten liitto kysyy, mihin kunnallisissa ja alueellisissa toimielimissä ovat unohtuneet kunnalliset ja alueelliset vammaisneuvostot. On järkyttävää, että ne on sivuutettu rakenteissa täysin ja esiin on nostettu vain nuorisovaltuustot. Näkövammaisten liitto edellyttää, että vammaisneuvostot nostetaan esiin demokraatiohjelman tavoitteiden keskeisissä toimenpiteissä. Molempien vammaisneuvostojen asema, vaikutusmahdollisuudet, vaikutusvalta ja todelliset toimintaedellytykset on turvattava.

Tavoitelinjaus 4: Vahvistamme lapsi- ja nuoriystävällistä osallistumista ja kuulemista heitä itseään koskevissa asioissa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- lasten ja nuorten kuulemisen ja osallistumisen merkityksen painottaminen avoimen lainvalmisteluprosessin kehittämisessä,
- viranhaltijoiden tukeminen ja kuulemis- ja vuorovaikutusosaamisen lisääminen,
- jo olemassa olevien lasten ja nuorten osallistumisen ja kuulemisen rakenteiden tehokkaampi hyödyntäminen valmistelussa ja päätöksenteossa,
- hyvien käytänteiden kokoaminen ja levittäminen,
- osallistumis- ja kuulemistoimien vaikuttavuuden arvioinnin, mittaamisen ja seurannan kehittäminen sekä sidosryhmäviestintä osallistumisen tuloksista.

Näkövammaisten liitto huomauttaa, että toimenpiteisiin on lisättävä maininta osallistamisen saavutettavuudesta. Mikäli osallistaminen on digitaalista, sen tulee olla saavutettavaa ja käytettävää myös näkövammaisten käyttämien apuvälineiden (ruudunlukuohjelma ja suurennusohjelma) kanssa.

LUKU 3.3 Kehitämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyviä käytäntöjä

Yleiset huomiot

Ei huomioita.

Tavoitelinjaus 5: Vahvistamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen jatkumoa eri kouluasteiden välillä varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle ja tiivistämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen tason yhteistyötä, koordinointia ja seurantaa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen kehittämisen koordinoinnin ja seurannan kehittämistyö yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa keskeisten toimijoiden, kuten Opettajankoulutusfoorumin, yliopistojen ja korkeakoulujen, Opetushallituksen sekä vapaan sivistystyön toimijoiden kanssa,
- mitattavissa olevan seurantatiedon kehittäminen demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta koskevien, opetussuunnitelmien ja tutkinnon perusteissa määriteltyjen oppimistavoitteiden toteutumisesta varhaiskasvatuksessa, perusopetuksessa ja toisen asteen opetuksessa.

Toimenpide-ehdotuksista ei käy ilmi, millä tavoin taataan, että jokainen kansalainen ymmärtää perusoikeuksien kuuluvan kaikille ja vähemmistöjen aktiivisen osallisuuden olevan osa demokratiaa. Yhteiskuntaa ei rakenneta vain vahvimpien, hyvinvoivien tai keskiluokan tarpeiden pohjalta vaan jokaisen ihmisen yhtäläisiä oikeuksia kunnioittaen. Tämä erottaa demokratian muista valtiomuodoista. Demokratiakasvatuksen tulee nostaa esiin tämä ydinasia.

Tämän päivän Suomessa asenteet vammaisia ihmisiä kohtaan ovat koventuneet. On havaittavissa keskustelua ja linjauksia siitä, mitä näkövammaisen on hyväksyttävää tehdä tai mitä näkövammaisen saa yhteiskunnan mielestä tehdä. Tämä keskustelu objektisoi entisestään ja pyrkii sivuuttamaan näkövammaiset yhdenvertaisina yhteiskunnan jäseninä ja aktiivisina toimijoina. Kenenkään muun kuin näkövammaisen itse ei ole hyväksyttävää päättää, mitä näkövammaisen voi tehdä tai mihin hän voi osallistua.

Tavoitelinjaus 6: Parannamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyvien käytäntöjen sekä opetusmateriaalien ja -menetelmien laatua ja saatavuutta kansallisesti.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **jo olemassa olevien hyvien käytäntöjen, materiaalien ja menetelmien skaalaaminen ja levittäminen valtakunnallisesti varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle**
- **demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen käytännön toteuttamisvaihtoehtojen ja ratkaisumallien kehittäminen yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa keskeisten sidosryhmien, kuten kolmannen sektorin toimijoiden, vanhempien ja muiden lähiyhteisötoimijoiden kanssa.**

Toimenpide-ehdotuksissa nostetaan esiin hyvät käytännöt ja niiden levittäminen, koulutus sekä koulutus- ja opetusmateriaali. Näkövammaisten liitto muistuttaa, että koulutus- ja opetusmateriaalien tulee olla saavutettavia. Lisäksi on varmistettava vammaisten ihmisten osallisuus koulutuksissa ja niiden toteuttamisessa. Ei ole hyväksyttävää järjestää koulutuksia, joissa vammattomat kouluttajat kouluttavat vammattomille opiskelijoille, millä tavoin heidän tulee kohdata näkövammaisen tai muulla tavoin vammaisen ihminen. Tämä lähestymistapa on näkövammaisia objektisoiva eikä tarjoa tilannetta, jossa näkövammaisen on oman elämänsä subjekti.

Tavoitelinjaus 7: Vahvistamme siviilipalveluskoulutukseen, kotoutumiskoulutukseen, monikieliseen yhteiskuntaorientaatioon sekä varusmiespalvelukseen osallistuvien tietämystä ja osaamista demokratiasta.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **siviilipalveluskoulutuksen, kotoutumiskoulutuksen ja monikielisen yhteiskuntaorientaation sekä varusmiespalveluksen opetussuunnitelmien ja -sisältöjen tarkastelu demokratia- ja osallisuusteemojen näkökulmista.**

-

LUKU 3.4 Vahvistamme hyvän keskustelun ja mielipiteen vaihtamisen kulttuuria yhteiskunnassa

Yleiset huomiot

Näkövammaisten liitto ihmettelee, miksi demokratiaohjelmassa ei ole kirjausta vihapuheesta ja häirinnästä. Edellisessä, vuonna 2022 tehdyssä, ohjelmassa nämä oli mainittu ja niihin oli myös toimenpiteitä.

Viharikosten sivuuttaminen on erikoista, kun asiaa tarkastellaan poliisiammattikorkeakoulun lokakuussa 2024 julkaiseman vuosittain tehtävän viharikosepäilyjen selvityksen näkökulmasta. Selvityksen mukaan poliisi kirjasi vuonna 2023 suurimman määrän viharikosepäilyjä koko viharikosepäilyjen selvityksen historian aikana eli yhteensä 1606 kappaletta. Viharikosepäilyjen määrä kasvoi selvityksen kaikissa motiiviryhmissä.

Vammaisuuteen liittyviä viharikosepäilyjä raportoitiin merkittävä määrä. Vuonna 2018 vammaisuus oli perusteena 48 ilmoituksessa ja vuonna 2023 128 ilmoituksessa. Viharikokset heijastavat yhteiskunnassa vallitsevia ennakkoluuloja ja syrjiviä asenteita. Nämä näkyvät näkövammaisten arjessa.

Näkövammaisten liitto edellyttää, että vihapuheen ja syrjinnän ehkäisemiseksi ja kitkemiseksi kirjataan demokratiaohjelmaan erilliset tavoitteet ja toimenpiteet.

Tavoitelinjaus 8: Parannamme monikanavaisia osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksia erilaisten alueiden ja eri väestöryhmien, erityisesti lasten ja nuorten erilaiset osallistumisen edellytykset sekä haavoittuvassa asemassa olevat lapset ja nuoret huomioon ottaen.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **uudenlaisten, valtakunnallisten osallistumisen ja vaikuttamisen keinojen ja rakenteiden kehittäminen ja testaaminen,**
- **jo olemassa olevien osallistumisen rakenteiden vakiinnuttaminen,**

- digitaalisten vaikuttamiskanavien lapsi- ja nuorisoystävällisyyden parantaminen ja niiden tunnettuuden lisääminen,
- hallinnon ja kansalaistoimijoiden ratkaisukeskeisen kumppanuuden vahvistaminen erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien väestöryhmien tavoittamiseksi sekä vuoropuhelun lisäämiseksi heitä koskevassa päätöksenteossa.

Näkövammaisten liitto huomauttaa, että digitaalisten kanavien saavutettavuus ja käytettävyys tulee varmistaa. Ellei tätä tehdä, ne eivät välttämättä toimi näkövammaisten käyttämillä apuvälineillä (ruudunlukuohjelma ja suurennusohjelma).

Näkövammaisten ihmisten näkökulmasta keskeinen osa vuoropuhelun lisäämistä on osallistamisen varmistaminen. Näkövammaisten oman äänen on kuuluttava ja sen on myös tultava kuulluksi.

Tavoitelinjaus 9: Tuemme suoran kansalaisosallistumisen mallien kehittämistä ja dialogisten menetelmien käyttöönottoa päätöksentekoprosesseissa eri hallinnontasoilla.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- niin sanotun puntaroivan demokratian menetelmien, kuten kansalaisraatien tai -paneelien, sekä dialogisten menetelmien käyttöönotto valtioneuvoston strategisten linjausten valmistelussa ja osana olemassa olevia kuulemisen ja osallistumisen kanavia,
- kansallisten dialogien mallin jatkokehittäminen, dialogien toteuttaminen ja niiden tulosten parempi hyödyntäminen,
- paikallisesti ja alueellisesti kehitettyjen hyvien dialogikäytäntöjen ja -mallien levittäminen valtakunnallisesti,
- eduskunnan, hyvinvointialueiden ja kuntien kannustaminen puntaroivan keskustelun käyttämiseksi päätöksentekonsa tukena.

Näkövammaisten liitto muistuttaa, että kansalaisraatien ja muiden vastaavien osallistamisen tapojen tulee olla riittävän kattavia ja niissä tulee olla edustettuna laajasti eri väestöryhmiä. Jotta näkövammaisten ihmisten ääni kuuluu, myös näkövammaisten tulee olla edustettuna.

LUKU 3.5 Kehitämme paikallishallintoa ja varmistamme lähidemokratian toteutumisen

Yleiset huomiot

Tavoitteen toteutuminen edellyttää, että osallistumistapojen suunnittelussa huomioidaan erilaisten kohderyhmien tarpeet. Demokratiaohjelmassa todetaan, että suuri osa suomalaisista haluaisi

osallistua kevyesti mobiililaitteiden avulla, joten on tärkeää tunnistaa kevytvaikuttamiseen sopivia aiheita ja ottaa käyttöön ketteriä digitaalisen osallistumisen välineitä. Näkövammaisten liitto muistuttaa, että näiden kaikkien digitaalinen saavutettavuus tulee varmistaa. Ketterien digitaalisten osallistumisen välineiden on oltava saavutettavia ja käytettäviä, eli niiden on toimittava ongelmitta näkövammaisten käyttämien apuvälineiden (ruudunlukuohjelma ja suurennusohjelma) kanssa.

Tavoitelinjaus 10: Seuraamme ja edistämme asukkaiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien toteutumista hyvinvointialueilla ja kunnissa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **hyvinvointialueuudistuksen vaikutusten arviointi asukkaiden ja palvelunkäyttäjien tosiasiallisiin osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksiin kunnissa ja hyvinvointialueilla sekä alueelliseen yhdenvertaisuuteen,**
- **alueellisen ja paikallisen demokratian kehittäminen ja osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien edistäminen yhteistyössä eri toimijoiden kanssa.**

Näkövammaisten liitto toistaa jo aiemmin tässä lausunnossa esiin nostamansa kunnallisten ja alueellisten vammaisneuvostojen aseman turvaamisen. Molemmilla vammaisneuvostoilla on oltava todelliset mahdollisuudet vaikuttaa ja osallistua, jonka lisäksi niiden toimintaresurssit on varmistettava. Lisäksi on edellytettävä, että kunnallisissa ja alueellisissa vammaisneuvostoissa on jäsenenä kattavasti eri tavoin vammaisia ihmisiä ja myös vammaisten lasten vanhempia. Vammattomat virkahenkilöt ja poliitikot eivät ole oikeita edustajia vammaisneuvostoihin. On muistettava vammaisliikkeen keskeinen ajatus Nothing about us without us eli Ei mitään meistä ilman meitä.

Myös vammaisjärjestöjen toimintaedellytykset on turvattava. Hyvinvointialueiden ja kuntien tulee tehdä tiivistä yhteistyötä vammaisjärjestöjen kanssa. Yhteistyötä voivat olla tekemässä valtakunnalliset, alueelliset ja paikalliset vammaisjärjestöt.

Tavoitelinjaus 11: Tuemme demokratian ja osallistumisen näkökulmaa osana alue- ja paikallishallinnon johtamista ja päätöksentekoa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **hyvinvointialueiden ja kuntien välisen rajapinnan sekä ministeriöiden välisen työnjaon selkeyttäminen alueellisen ja paikallisen demokratian ja osallistumisen edistämiseen liittyen,**
- **asukkaiden osallistumisen tarkasteleminen johtamisen ja hallinnon kysymyksenä ja osana päätöksentekoa,**

- tietopyynnön sekä kuntalais- ja hyvinvointialuealoitteen tunnettuuden, käytön ja kehittämisen selvittäminen,
- demokratiaosaamisen lisääminen julkisissa palveluissa.

Kuntalais- ja hyvinvointialuealoitteen tunnettuutta on perusteltua lisätä. On kerrottava selkeästi, mitä kyseiset aloitteet ovat, ketkä niitä voivat tehdä ja millä tavoin prosessi etenee. Tietoa tästä on oltava saatavilla saavutettavassa muodossa ja monikanavaisesti.

Myös tässä kohdassa Näkövammaisten liitto nostaa esiin kunnalliset ja alueelliset vammaisneuvostot. Viittaamme aiemmin tässä lausunnossa vammaisneuvostoista toteamaamme.

LUKU 3.6 Kehitämme kansallista demokratiapolitiikkaa

Yleiset huomiot

Euroopan komission vuonna 2023 antamassa suosituksessa suositetaan luomaan kansalaisten ja kansalaisyhteiskunnan organisaatioiden vaikuttavaa osallistumista koskeva yleinen kehys tai strategia, jolla annetaan kansalaisille ja kansalaisyhteiskunnan organisaatioille mahdollisuuksia osallistua julkisen päätöksenteon prosesseihin. Suosituksessa korostetaan kansalaisten ja kansalaisyhteiskunnan organisaatioiden yhdenvertaisen osallistumisen ja toimintaedellytysten turvaamista, aliedustettujen ryhmien osallistumisen tukemista, päätöksenteon prosesseihin liittyvän viestinnän kehittämistä sekä suositetun osallistumiskehyksen säännönmukaista arviointia.

Näkövammaisten liitto huomauttaa, että tämä koskee myös vammaisjärjestöjen resurssien ja toimintaedellytysten turvaamista. Vammaisjärjestöjen valtionavustuksiin päätetyt huomattavat leikkaukset ovat ristiriidassa Euroopan komission suosituksen kanssa. Ellei vammaisjärjestöjen toimintaedellytyksiä turvata, ne eivät voi tehdä työtään eivätkä edistää demokratian ja vammaisten ihmisten aseman parantamista. Ne eivät myöskään voi toimia vammaisten ihmisten äänitorvena, jolloin vammaisten ihmisten ääni tulee katoamaan. On myös huomattava, että järjestöjen autonomisen aseman turvaamista ja vahvistamista koskevissa prosesseissa yhteiskunnallinen vaikuttaminen on tärkeä näkökulma.

Näkövammaisten liitto esittää, että demokratiaohjelmaan kirjataan erillinen vammaisjärjestöihin liittyvä toimenpide. Kyseinen toimenpide on esimerkiksi muodossa turvataan vammaisjärjestöjen riittävät toimintaedellytykset ja taloudelliset resurssit. Tämä on perusteltua myös siksi, että demokratiaohjelman toimenpiteiden suunnittelu ja toimeenpano on tarkoitus koordinoita ja yhteensovittaa kansalaisjärjestöstrategian toimeenpanon kanssa. Lisäksi se on perusteltua YK:n vammaissovituksen toimeenpanon näkökulmasta.

Tavoitelinjaus 12: Jatkamme kansallisen demokratiapolitiikan johdonmukaista kehittämistä perustuen demokratianäkemykseen, jossa perusoikeudet, sananvapaus, oikeusvaltioperiaate, hyvä hallinto, kansalaisten osallistuminen ja korruption kitkeminen nähdään tärkeinä, toisistaan riippuvaisina demokratian elementteinä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratiapolitiikan nykyistä tiiviimpi ja systemaattisempi koordinaatio suhteessa esimerkiksi hallinto-, tieto-, media- ja teknologiapolitiikkatoimiin,
- yhteistyö akateemisen tutkimuksen kanssa demokratiapolitiikan tietoperustan ja tietoperusteisen päätöksenteon vahvistamiseksi.

Toimenpiteet ovat kannatettavia. Niiden toteutumista ja vaikuttavuutta tulee seurata.

Tavoitelinjaus 13: Vahvistamme kansallisen demokratiapolitiikan ja demokratian edistämistoimien vaikuttavuuden arviointia, seurantaa ja läpinäkyvyyttä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- kansallisen demokratiaindikaattorityön kehittäminen,
- osallistuminen Suomen demokratian tilan arviointi- tai auditointityöhön yhteistyössä keskeisten sidosryhmien kanssa,
- hallituksen demokratiapoliittisista toimenpiteistä ja niiden vaikuttavuudesta viestiminen avoimesti, saavutettavasti ja läpinäkyvästi.

Suomen demokratiatilaa arvioinnissa on tehtävä yhteistyötä eri vammaisjärjestöjen kanssa. Ilman tätä yhteistyötä ei vammaisten ihmisten ääni tule kuuluviin.

LUKU 3.7 Edistämme demokratiaa Euroopan unionissa ja kansainvälisesti

Yleiset huomiot

Ei huomioita.

Tavoitelinjaus 14: Edistämme demokratiaa ja ihmisoikeuksien toteutumista Euroopan unionissa ja kansainvälisesti, ja vahvistamme näin myös turvallisuutta, vakautta ja kriisinkestävyttä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratiatoimien jatkumon, hyvän hallinnon ja avoimuuden kehittämisen sekä vaaliturvallisuustyön syventämisen edistäminen EU:ssa,

- tietoisuuden lisääminen demokratian ja kansalaisyhteiskunnan tukemiseen suunnatuista EU-rahoituslähteistä kansallisesti,
- aktiivinen vaikuttaminen Euroopan neuvoston roolin kehittämiseen demokratiakysymyksissä,
- osallistuminen Team Europe Democracy -aloitteeseen,
- kehitysyhteistyömäärärahan kohdentaminen strategisesti demokratian, oikeusvaltion, ihmisoikeuksien ja kansalaisyhteiskuntien vapaan toimitilan tukemiseksi huomioiden erityisesti niin kutsuttujen tasapainottavien tai vastapainojen instituutioiden toimintaa.

Toimenpide-ehdotukset ovat kannatettavia. Kaikessa tässä on muistettava vammaisten ihmisten äänen kuuluminen. Kehitysyhteistyössä on välttämätöntä tukea vammaisten ihmisten asemaa ja heidän omaa toimijuuttaan.

Tavoitelinjaus 15: Tiivistämme Suomen kansainvälisen demokratiatyön koordinoitua ja kansainvälisten demokratiasuosituksen toimeenpanon seurantaan kansallisella tasolla.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- valtioneuvoston kansainvälisten demokratia-asioiden koordinaatiojärjestelmän perustaminen,
- kansainvälisten valvontaelinten ja järjestöjen suositusten kansalliseen toimeenpanoon panostaminen.

YK:n vammaissopimuksen Suomen maaraportti on YK:n vammaiskomitean käsittelyssä elokuussa 2025. Kyse on kansainvälisestä valvontaelimestä, joka tulee antamaan Suomen valtiolle suosituksia. Vammaisjärjestöt ovat laatineet Suomen maaraportin rinnakkaisraportin, joka on toimitettu komitealle kesällä 2023. Komitea esitti Suomen valtiolle huomattavan määrän kysymyksiä, joihin Suomen valtio vastasi huhtikuussa 2024. Myös vammaisjärjestöt ovat paneutuneet näihin kysymyksiin.

On välttämätöntä, että Suomen valtio suhtautuu vakavasti YK:n vammaissopimuksen toimeenpanoon ja sen tosiasialiseen toteutumiseen. Yhä näyttää siltä, ettei YK:n vammaissopimusta tunneta riittävästi eikä sen velvoittavuudesta välitetä kaikilla tahoilla. Tämä on vakava ongelma, joka tulee ratkaista.

YK:n vammaissopimuksen osallistumista poliittiseen ja julkiseen elämään käsittelevään 29 artiklaan liittyen vammaiskomitea pyysi list of issues kysymyksissään Suomen valtiota vastaamaan seuraaviin kysymyksiin:

26. Ilmoita komitealle seuraavista:

a) toimet, joilla varmistetaan, että äänestyspaikat, äänestysmateriaalit, äänestysmenettelyt ja poliittiset kampanjat ovat täysin kaikkien vammaisten saatavilla, sekä vaalivirkkailijoille tarjottava koulutus;

b) pyrkimykset tehostaa vammaisten, erityisesti naisten ja henkisesti ja/tai psykososiaalisesti vammaisten henkilöiden, tehokasta edustusta poliittisissa ja julkisissa päätöksentekotehtävissä kaikilla tasoilla;

(c) Päätöksentekotehtävissä olevien vammaisten määrä, mukaan lukien parlamentissa, toimeenpanovallassa ja oikeuslaitoksessa, sukupuolen, iän ja vamman tyyppin mukaan eriteltynä.

Suomen valtio vastasi kysymyksiin näin:

26.

(a) According to section 14 of the Constitution, the Government has a duty to enhance civic participation and to offer adequate participation opportunities to people. According to the election instructions, all polling stations should be accessible. The Parliamentary Ombudsman monitors the accessibility of polling stations.

There are extensive possibilities to vote in institutions and to vote at home and automatic voter registration. The Ministry of Justice provides information on elections in plain language, in more than 20 languages and in braille and sign language. The Ministry of Justice collaborates with NGOs in the field to spread information to persons with disabilities. In Åland, there is the Election Act (2019:45) of Åland, the accessibility of electoral material is checked together with disability organisations, information leaflets on elections are published in plain Swedish, and the election training can be attended on the spot or via Teams or watched in a digital video afterwards.

(b) According to the Government Programme, the Government will ensure the accessibility of polling stations and council meeting rooms through legislation and enhanced guidance and training of local authorities. People entitled to transport services will be granted the right to transportation to a polling station to vote, and people holding political positions of trust and standing as candidates in elections will be granted the right to make a certain number of trips without this affecting their right to make other trips. The Government will improve the provision of information on the possibility for at-home voting. The Government has appointed a working group to prepare these issues in December 2023. The Government of Åland and the disability organisation Funktionsrätt Åland have jointly arranged election training and debates before general elections.

(c) No statistics are available.

Lisäksi on hyvä ottaa huomioon, että YK:n vammaiskomitea on viime aikoina käsitellyt Ruotsin ja Tanskan valtioiden maaraportit ja antanut loppupäätelmissä molemmille valtioille artiklaan 29 liittyviä suosituksia.

1 Tilannekuva: Demokratian tila kansainvälisesti ja Suomessa

Yleiset huomiot

Tausta-aineistossa on esitetty kattavasti lasten ja nuorten näkökulmaa. Sen sijaan vammaiset ihmiset ja heidän näkökulmansa on sivuutettu lähes täysin.

Vammaiset ihmiset mainittiin ainoastaan kohdassa, jossa esiteltiin Sitran selvityksen tuloksia. Sitran selvitys on tausta-aineiston lähteenä numero 56. Tausta-aineistossa todetaan, että Sitran selvityksen mukaan Sitran toteuttamaan kyselyyn vastanneet pitävät vaikuttamistoimielimiä (nuorisovaltuustot, vammais- ja vanhusneuvostot) tärkeinä kanavina, joissa voidaan tuoda esiin muuten marginaaliin jäävien ihmisryhmien tarpeita. Osa vastaajista kuitenkin nostaa esiin vahvan huolen

oman ryhmän laillisten oikeuksien polkemisesta.

Näkövammaisten liitto pitää välttämättömänä, että näkökulmaa laajennetaan ja vammaisten ihmisten asema nostetaan esiin huomattavasti paremmin. Lisäksi on välttämätöntä, että tausta-aineistossa mainitaan YK:n vammaissopimus, joka on voimassa lakina. Se on nostettava muiden tausta-aineistoissa mainittujen YK:n ihmisoikeussopimusten rinnalle.

Esitetty tilannekuva on ajantasainen, perustuu tutkittuun tietoon ja antaa kattavan kuvan demokratian tilasta kansainvälisesti ja Suomessa

2

Tilannekuva toimii hyvänä taustoitukseksi periaatepäätöksessä esitettyihin linjauksiin

2

2 Demokratiapolitiikka Suomessa ja Euroopan unionissa

Yleiset huomiot

Tausta-aineiston luvussa luetellaan erilaisia ohjelmia, joiden katsotaan liittyvän valmistella olevaan demokratiaohjelmaan. Näkövammaisten liitto pitää erikoisena, ettei tausta-aineistossa ole mainittu YK:n vammaisyleissopimuksen kansallista toimintaohjelmaa. Toimintaohjelma on hyväksytty Vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunnan kokouksessa 13.9.2024. Toimintaohjelmaa ei ole vielä julkaistu, mitä Näkövammaisten liitto hämmästelee.

Tausta-aineistossa luetellaan myös Euroopan tason strategioita. Tästä luettelosta puuttuu EU:n vammaisstrategia. Vammaisstrategia on suunnitelma, jossa kerrotaan, miten Euroopan komissio aikoo suojella vammaisten oikeuksia seuraavien 10 vuoden aikana. Nyt voimassa oleva strategia on vuosille 2021-2030. Edellinen vammaisstrategia oli vuosille 2010-2020. Näkövammaisten liitto edellyttää, että EU:n vammaisstrategia mainitaan muiden strategioiden rinnalla.

Tausta-aineistossa viitataan pääministeri Orpon hallituksen hallitusohjelmaan ja siinä oleviin muun muassa vammaisten ihmisten työllisyyteen liittyviin kirjauksiin. Näkövammaisten liitto pitää näitä kirjauksia hyvinä. Todellisuus kuitenkin on, etteivät kirjaukset ole edenneet konkreettiseksi toiminnaksi. Jotta hallituskauden aikana saadaan aikaan konkreettisia muutoksia ja esimerkiksi vammaisten ihmisten työllisyystilanne paranee, toimenpiteisiin on ryhdyttävä ripeästi.

3 Suomen osallistuminen kansainväliseen demokratiayhteistyöhön

Yleiset huomiot

Luvussa viitataan vammaisiin ihmisiin, mutta viittaus on pintapuolinen. Suomi on vuonna 2025 puheenjohtajamaa pohjoismaisessa ministerineuvostossa ja sen myötä puheenjohtajana myös vammaisalan yhteistyöneuvostossa. Tätä ei ole tausta-aineistossa otettu huomioon.

Tausta-aineistossa mainitaan myös Suomen puheen johtajuus ETYJ:ssä. Näkövammaisten liitto huomauttaa, että ETYJ:n piirissä on myös vammaisuuteen ja vammaisten ihmisten asemaan liittyvää työtä, jonka tulee olla yhtenä osana myös Suomessa. Varsovassa toimii ETYJ:n Office for Democratic Institutions and Human Rights yksikkö, jossa on työntekijä, jonka vastuulle kuuluvat vammaisten ihmisten poliittiset oikeudet. Inhimilliseen ulottuvuuteen kuuluvat oikeusvaltioperiaate, ihmisoikeudet ja vammaisten ihmisten poliittiset oikeudet. ETYJ:n piirissä on kehitetty verkkokurssi vammaisten ihmisten poliittisista oikeuksista. Verkkokurssi on kehitetty puolueille ja se on tällä hetkellä käynnissä Irlannissa. Suomen on aiheellista ottaa mallia näistä ja seurata tarkasti, mitä ETYJ:ssä tapahtuu vammaisten ihmisten näkökulmasta.

Kokko Sari
Näkövammaisten liitto ry